

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ

Анотація. Стаття охоплює аналіз феномена політики пам'яті в контексті україно-польських відносин. Були досліджені проблеми, пов'язані зі встановленням офіційної політики пам'яті в Україні та залежність офіційного історичного курсу Польщі та України від політичної влади.

Ключові слова: політика пам'яті, офіційний історичний курс, інститут національної пам'яті, україно-польські відносини.

Abstract. The article includes the analysis of the phenome of politics of memory in the context of Ukraine-Poland relations. It also includes the research of the problems connected with implementation of Ukrainian official politics of memory and dependence of Ukrainian and Poland official historical courses from the government.

Keywords: politics of memory, official historical course, the institute of national remembrance, Ukraine-Poland relations.

Політика пам'яті є однією із важливих складових у питанні державотворення. Цей феномен є відбиттям офіційного історичного нарративу держави, яким вона керується як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. Зазвичай політика пам'яті вважається одним із можливих інструментів консолідації суспільства, знаряддям для формування національної ідентичності. Але дуже часто політика пам'яті стає об'єктом маніпулювання з боку політичних еліт, що передусім робиться задля отримання підтримки електорату. Такі дії мають негативні наслідки як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики держави. Питання політики пам'яті є важливим об'єктом дослідження у контексті україно-польських відносин, адже якісно впливає на їхній стан.

Проблема політики пам'яті є аспектом багатостороннього дослідження україно-польських відносин у контексті спільних історичних подій та діалогу навколо них. Основними проблемами, що стають об'єктами досліджень науковців, є: огляд сучасного стану відносин між Україною та Польщею, де питання історичного діалогу є одним із важливих факторів впливу; аналіз діяльності польського та українського інститутів національної пам'яті; проблема інтерпретації спільних історичних подій; аналіз внутрішніх проблем України у сфері побудови політики пам'яті. Вищезазначеними проблемами займається широке коло дослідників, зокрема варто виділити: К. Зарембо [5], А. Шептицького [12], В. Конончук [11], В. Лозового [7], А. Киридион [6], С. Троян [9], М. Гон [3], Г. Войделко [13], Л. Адамського [1], О. Бетлій [2].

Актуальність дослідження впливу політики пам'яті на україно-польські відносини обумовлюється її значенням для формування історичного діалогу між Україною та Польщею, залежності українського та польського історичних курсів від правлячої еліти та наявності проблем, пов'язаних з формуванням української політики пам'яті.

Україна, як і будь-яка держава світу, потребує потужного інструменту для консолідації свого суспільства, тому, спроби віднайти та впровадити той

історичний курс, що буде базисом для формування національної ідентичності та буде вкладатися у рамки колективної пам'яті українців, є логічними. Але, зважаючи, на відносно молодий вік нашої держави, непостійність у формуванні історичного дискурсу та його залежність від політичної влади, варто зазначити, що наша держава стикається з низкою проблем. Однією із таких проблем є впровадження офіційної політики пам'яті в зовнішньополітичний діалог з країнами-сусідами. Дуже часто труднощі виникають у спробах впровадити український історичний курс у відносини з Польщею, адже спільність історичних подій, полярність їхнього сприйняття унеможливають ефективний діалог як між інститутами національної пам'яті, так і між політичними елітами обох держав. Досліджуючи питання впливу політики пам'яті на двосторонні відносини, варто було б коротко охарактеризувати зазначений феномен як в Україні, так і в Польщі. А. Киридон виділяє п'ять основних етапів державної політики пам'яті в нашій державі [6]:

- I етап – кінець 1980–1994 рр. – історія використовується для легітимації новоствореної держави витіснення радянського минулого;
- II етап – 1994–2004 рр. – офіційний історичний курс – невизначений, багатосторонній. Підписання у 1997 р. між Польщею та Україною Спільної заяви «До порозуміння та єднання» [8], яка лише формально визначала україно-польське співробітництво та початок історичного діалогу;
- III етап – 2005–2010 рр. – формування національної форми політики пам'яті, створення Українського національного інституту пам'яті (діяльність спрямована на боротьбу з російським історичним дискурсом, нерозуміння польської проблеми), визнання С. Бандери та М. Шухевича національними героями, напруження у відносинах з Польщею, як наслідок – резолюція Європарламенту щодо зазначеного питання [11];
- IV етап – 2010–2014 рр. – проросійський курс політики пам'яті, альтернативна діяльність до дій попереднього етапу, відмова від «націоналістичних» героїв;
- V етап – 2014–2019 рр. – декомунізаційні процеси, глорифікація діяльності ОУН-УПА та їхніх очільників, УІНП став політичним органом, а не дослідницьким, відчутне загострення відносин з Польщею у сфері політики пам'яті.

Державна політика пам'яті Польщі, започаткована ще наприкінці ХХ ст., творцями якої виступили Юліуш Марошевський та Єжи Ґейдориць, була спрямована на пошук спільного діалогу з Литвою, Україною та Білоруссю, підтримку їхньої незалежності. Польща на початку 1990-х рр. обрала шлях євроінтеграції, визначила для себе зовнішньополітичні пріоритети у співпраці з ЄС. Політика пам'яті була спрямована на вирішення внутрішніх проблем, а саме участі поляків у Голокості, розуміння трагічних подій на Волині в 1943–1944 рр. Починаючи з 2015 р., з приходом до влади правої консервативної партії «Право і справедливість», питання Волинської трагедії набуло для Польщі нового значення. Тепер основним завданням було встановлення історичної правди і справедливості навколо зазначених подій. Польща, яка, на відміну від України, була зацікавлена у вирішенні цієї

проблеми, активніше впроваджувала її у внутрішньо- та зовнішньополітичний дискурс [7]. Питання встановлення історичної правди стало важливим завданням для політичних еліт Польщі. Водночас українські політичні кола, намагаючись побороти проросійський вплив та сформувати національну ідентичність навколо борців за незалежність нашої держави, почали впроваджувати процеси декомунізації.

Спільно з УІНП були розроблені так звані «декомунізаційні пакети», що вміщували закон «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» [4]. Прийняття цих законів викликало обурення у польських партнерів, адже очільники ОУН-УПА знову почали вважатися національними героями, тоді як одним із основних завдань поляків було засудження дій ОУН-УПА з боку України. Уже у 2016 р. Польський Сейм, разом з ПІНП, розробляє, а потім й ухвалює резолюцію «Про встановлення 11 липня Днем пам'яті поляків, жертв геноциду, вчиненого ОУН-УПА», що спричинило бурхливі дискусії в українському суспільстві. Українська сторона виявила знак протесту проти зазначеної резолюції, адже українські національні герої, які є прикладами патріотизму та відданості Україні, визнавалися прямими учасниками геноциду щодо поляків [5]. З прийняттям зазначеної резолюції та подальших дій з боку польської влади та Інституту національної пам'яті українська сторона приймає доволі радикальне рішення щодо введення мораторію на пошуково-ексгумаційні роботи на польських похованнях ХХ ст. на території України.

Пізніше, підписання польським президентом Анджеєм Дудою закону про Інститут національний, що містив норми про заборону «бандерівської ідеології», спричинило значне погіршення співробітництва між польськими та українськими дослідниками. Практично будь-які спроби діалогу були заморожені на невизначений термін.

Зазначені події внесли напругу в україно-польські відносини і є яскравими прикладом втілення так званої «війни пам'яті», розпочатої без урахування можливих наслідків для їхніх двосторонніх відносин. Відсутність ефективних координаційних механізмів на вищих ешелонах влади спричинили істотне погіршення добросусідських відносин. Залежність історичних дискурсів та роботи інститутів національної пам'яті обох держав від політичних рішень та спроби маніпулювання історичними подіями призвели до гострої кризи в україно-польському історичному діалозі. Питання впровадження політики пам'яті в зовнішньополітичний дискурс Україною досі є нагальним і вимагає негайного вирішення. На жаль, проблеми, що виникають навколо конфліктів на історичному підґрунті, якісно впливають як на Польщу, так і на Україну: визначення пріоритетів та завдань з боку української та польської сторони, побудова рівноправного історичного діалогу, що не повинен базуватися на взаємному звинуваченні та акцентуванні уваги на негативних історичних подіях. Лише конструктивний підхід зможе перетворити питання політики пам'яті в україно-польських відносинах на фактор консолідації та мотивації до співпраці.

Джерела та література

1. Адамський Л. Польсько-українські відносини – від історії не втечеш. URL: https://dt.ua/history/polsko-ukrayinski-vidnosini-vid-istoriyi-ne-vtechesh-_.html
2. Бельтій О. «Розмінувати» минуле. URL: https://dt.ua/international/rozminuvati-minule-307772_.html
3. Гон М., Івчик Н. С. Політика пам'яті України й Польщі щодо жертв голокосту: особливості реалізації. URL: <http://intermarum.zu.edu.ua/article/view/67267/65927>
4. Закон «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19>
5. Зарембо К. Аудит зовнішньої політики Україна-Польща. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Aud_Ukr_Poland_ukr_net.pdf
6. Киридон А. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 pp.). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2015_15_24
7. Лозовий В. Сучасна історична політика Польщі: виклики для України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-03/Polsha-f4a08.pdf>
8. Спільна заява Президентів України Республіки Польща «До порозуміння і єднання», 21.05.1997. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/616_005
9. Троян С. Компаративний аналіз сучасних політик пам'яті в Україні та республіці Польща. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntip_2013_6_24
10. Український інститут нацпам'яті припиняє діяльність форуму істориків у Польщі через небезпеку українським дослідникам. URL: <https://prm.ua/zayava-institutu-natsionalnoyi-pamyati-pro-polskiy-zakon/>
11. European Parliament resolution of 25 February 2010 on the situation in Ukraine. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0035+0+DOC+XML+V0//EN>
12. Kononczuk W. The Paradoxes of Polish-Ukrainian Relations, URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/the-paradoxes-polish-ukrainian-relations>
13. Szeptycki A. Poland-Ukraine relations. URL: <https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-78913/UNISCIDP40-4AndrzejSzeptycki.pdf>
14. Woidelko G. The Polish-Ukrainian Battle for the Past. URL: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/75029>

Чарських Ігор, Шкарнітна Олена

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКОЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У СФЕРІ ЗБЕРЕЖЕННЯ СПІЛЬНОЇ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ

Анотація. Культурна дипломатія є потенційно сильним важелем зміцнення україно-польських стосунків. Із суперечок навколо болючих проблем історії, а, тім більше – політичних спекуляцій навколо них, – варто спрямовувати україно-польський діалог на питання збереження пам'яток спільної культурно-історичної спадщини з долученням до такого спілкування державних структур, меценатів, громадських організацій, переводячи його у практичну площину і надаючи цьому процесу гідне висвітлення в мас-медіа.

Ключові слова: україно-польські відносини, культурна дипломатія, міжкультурний діалог, культурно-історична спадщина, Поділля.